

Ένας αναρχικός στους δρόμους της ελευθερίας

☰ Κατηγορία: Παγκόσμια Αναρχική Ιστορία

Βιογραφία του Αρμένιου αναρχικού Alexander Atabekian

Cemal Selbuz

Κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, ο Alexander Atabekian ήταν ενεργός φυσιογνωμία του αναρχικού κινήματος της Ευρώπης, ιδίως στους κόλπους του ρωσικού αναρχικού κινήματος και του επαναστατικού κινήματος των Αρμενίων. Εξέδωσε πολλές μπροσούρες, συμπεριλαμβανομένων δοκιμίων του Μπακούνιν, Κροπότκιν και Ερρίκο Μαλατέστα στην αρμενική και ρωσική γλώσσα μέσω της Αναρχικής Βιβλιοθήκης που ιδρύθηκε στη Γενεύη.

Γεννήθηκε στις 2 Φλεβάρη 1868. Ο Max Nettlau αναφέρει ότι ήταν οι προσπάθειες αυτοθυσίας του Atabekian –που σπούδαζε Ιατρική στη Γενεύη– με τις οποίες έγιναν πράξη οι διάφορες αναρχικές εκδόσεις που έγιναν γνωστές στην Αρμενία (μεταξύ 1891-1894) (Max Nettlau, Anarchisten und Syndikalisten Band V).

Στα πρώτα χρόνια των σπουδών του (1888-1890) ο Alexander Atabekian συνέβαλε στη στοιχειοθεσία των εκδόσεων «Hinchak» («Ήχος της Καμπάνας»), που ήταν το περιοδικό του ομώνυμου Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος Hinchak, και κυκλοφορούσε με την ευθύνη του Αρμένιου σοσιαλιστή Avetis Nazarbekian. Τα άρθρα και δοκίμια του «Hinchak» ασχολούνταν κυρίως με τη γενοκτονία των Αρμενίων από τους Οθωμανούς και την αρμενική αντίσταση σε αυτήν καθώς και με το πογκρόμ σε βάρος των Αρμενίων στη Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν.

Ο Atabekian συνέχισε την αναρχική προπαγάνδα του σε αρμενικά και οθωμανικά χωριά και απέκτησε σχέσεις με τους αναρχικούς αγωνιστές της Αρμενικής Επαναστατικής Ομοσπονδίας, αφοτό ενώθηκε με το αναρχικό κίνημα της Ευρώπης (1890).

Ο ΑΝΑΡΧΟΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΗΣ ALEXANDER ATABEKIAN

Τα δοκίμια που γράφτηκαν απο τον Πιοτρ Κροπότκιν το 1879 που εμφανίστηκαν στην εφημερίδα «Le Revolt» προκάλεσαν ατομικές και συλλογικές εξεγερτικές δραστηριότητες καθώς έδιναν έμφαση στη σημασία της μετατροπής των απεργιών σε εξεγέρσεις. Αυτά τα δοκίμια συλλέχθηκαν από τον Elisee Reclus και δημοσιεύθηκαν με τον τίτλο «Λόγια ενός Επαναστάτη» στο Παρίσι το 1885. Το φυλλάδιο αυτό ήταν πολύ δημοφιλές μεταξύ των νέων αναρχικών εκείνης της περιόδου. Ο Atabekian εντάχθηκε στο αναρχικό κομμουνιστικό κίνημα μετά την ανάγνωση του εν λόγω φυλλαδίου. Άρχισε να εργάζεται στο τυπογραφείο ενός γέροντα Ουκρανού του Kuzman (που ήταν το μόνο μέρος όπου θα μπορούσαν να συναντηθούν οι αναρχικοί στη Γενεύη) με σκοπό να εκδώσει τα κείμενα αυτά στην αρμενική και ρωσική γλώσσα. Τα φυλλάδια που παρήγαγε ήταν τα «Προς τους Αρμένιους χωρικούς» και «Επιστολή προς τους Αρμένιους Επαναστάτες από μια Διεθνή Αναρχική Οργάνωση» (Max Nettlau, Anarchisten und Syndikalisten Band V).

Εκτός από την προετοιμασία των φυλλαδίων αυτών, ο Atabekian δημιούργησε σχέσεις με αναρχικούς στη Γενεύη, το Παρίσι και την Ιταλία. Οι Κροπότκιν, Max Nettlau, Stoianoff, Paraskev, Jacques Grave και J. Gross ήταν οι πρώτοι αναρχικοί με τους οποίους συναντήθηκε και αντάλλαξε επιστολές. Οι Luigi Galleani, P. Stoianoff και Elisee Reclus (οι οποίοι αντιμετώπιζαν διώξεις μετά τη δράση τους στο Παρίσι την 1 Μαΐου 1890) πήγαν στη Γενεύη και συναντήθηκαν με τον Atabekian. Στο τυπογραφείο του Kuzman τύπωσαν ένα μανιφέστο που έγραψαν στη μνήμη των αναρχικών που εκτελέστηκαν στο Σικάγο (11 Νοέμβρη 1887) και το κόλλησαν στους δρόμους της Γενεύης.

Επίσης, ο Atabekian, μαζί με τον Stoianoff, συναντήθηκαν με τον Κροπότκιν στο Λονδίνο και συμφώνησαν ο τελευταίος να παραδώσει τα φυλλάδια σε μια οργάνωση αναρχικών στη νότια Ρωσία. Μετά ο Atabekian επέστρεψε στη Γενεύη –αρκετά έμπειρος στη πολλαπλή χρήση της τυπογραφίας– μεταφέροντας την εργασία που έκανε στο τυπογραφείο Kuzman στο σπίτι όπου έμενε. (Στο ίδιο αυτό σπίτι διατηρήθηκαν αργότερα τα χειρόγραφα του Μπακούνιν, ορισμένα τμήματα των οποίων δημοσιεύθηκαν ανώνυμα από τον Atabekian στην εφημερίδα «Les Temps Nouveaux»). Τύπωσε τον πρώτο τόμο του έργου του Μπακούνιν «Η Παρισινή Κομμούνια και η Ιδέα του Κράτους» στα ρωσικά, στη σειρά Anarchiceskaya Biblioteka (Αναρχική Βιβλιοθήκη) που ίδρυσε στο δωμάτιό του (Jaap Kloosterman, *Les papiers de Michel Bakunine* σε Άμστερνταμ).

Άλλα αρμενικά και ρωσικά φυλλάδια που κυκλοφόρησε στην Αναρχική Βιβλιοθήκη ήταν: Κροπότκιν: Πολιτικά Δικαιώματα (1893), Αποσύνθεση του κράτους (1892), Αναρχισμός (1893), Επαναστατικές Μειοψηφίες (1894), Το Πνεύμα της Εξέγερσης (1893, που δόθηκε για δημοσίευση στο «Libre de la Federation» σε ημιτελή μορφή), Elisee Reclus: Στα Αδέλφια μας Αγρότες, Ερρίκο Μαλατέστα: Μεταξύ Χωρικών (Το άρθρο αυτό δημοσιεύθηκε με έναν πρόλογο για τους Αρμένιους, 1893) και Jacques Grave: Γιατί Είμαστε Επαναστάτες; (1894) (M. Nettlau, *Anarchisten und Syndikalisten Band VS. 481,82*).

Στο άρθρο του με τίτλο «Αναρχικά και Αρμενικά Κινήματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία», ο Anahide Ter Minassian επισημαίνει ότι στις πρώτες σελίδες των φυλλαδίων που κυκλοφόρησαν από τον Atabekian υπάρχει η προσθήκη: «Δημοσιεύονται με τη σύμφωνη γνώμη του Υπουργείου Παιδείας» (σε οθωμανική γλώσσα). (*Osmanii Imparatorlugu'nda Sosyalizm ve Milliyetcilik (1876-1923)*, ed. Tuncay, Mete - Jan Zürcher, Erik).

Τα φυλλάδια αυτά κυκλοφορούσαν μεταξύ των Αρμενίων μεταναστών. Η κυκλοφορία τους οργανώθηκε από τον Stoianoff που πήγε στο Νότιο Καύκασο και την Κωνσταντινούπολη, αλλά και στη Βουλγαρία, αφότου εξορίστηκε από το Παρίσι. Ορισμένες πηγές ισχυρίζονται ότι ο Atabekian ήταν αυτός που προσπάθησε να διανείμει τα φυλλάδια στη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη, επίσης. (Είναι δύσκολο να εξακριβωθεί αν η κυκλοφορία έγινε από τον ίδιο ή μέσω άλλων ανθρώπων. Επίσης, τα αρχεία που ανήκουν στον Atabekian είναι διάσπαρτα σε τέσσερις χώρες και μεγάλο μέρος τους δεν έχει χαρακτηριστεί ακόμα –τουλάχιστον πριν μερικά χρόνια).

Οι σφαγές σε βάρος των Αρμενίων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (Sason, Samsun, Zeytun κ.λπ.) επηρέασαν βαθιά τον Atabekian. «... Είχε επηρεαστεί τόσο από τα γεγονότα του 1895 που δεν ήταν σε θέση να συνεχίσει τις δραστηριότητές του απ' όσο γνωρίζω» (M. Nettlau *Anarchisten und Syndikalisten Band V*). Έτσι, ο Atabekian συνέχισε τις ιατρικές σπουδές του στη Λυών και το Παρίσι. Αποφοίτησε στη Γενεύη με τη διδακτορική του διατριβή για τον πονόλαιμο. Αφού του κοινοποιήθηκε η ποινή της εξορίας για τις προηγούμενες αναρχικές του

δραστηριότητες στο Παρίσι, έφυγε από την Ευρώπη και, αρχικά, μετέβη στη Βουλγαρία και, στη συνέχεια, στο Reshd, περιοχή του Ιράν, όπου έμεινε επί δεκαέξι χρόνια.

«HAMAYANKH» («ΚΟΜΜΟΥΝΑ»)

Το «Hamayankh» ήταν το πρώτο αναρχικό περιοδικό του Atabekian στην αρμενική γλώσσα, που εξέδωσε 5 τεύχη στο Παρίσι το 1894 (Max Nettlau). Το περιοδικό αποτελείτο από οκτώ σελίδες από τις οποίες στις πρώτες δημοσιεύτηκαν άρθρα για τον αναρχισμό και για τα αρμενικά επαναστατικά κινήματα γενικότερα. Οι άλλες σελίδες περιείχαν σύντομες ειδήσεις για αναρχικές κινήσεις στον κόσμο και πολιτικά γεγονότα, υπό τον τίτλο «Διεθνές Επαναστατικό Κίνημα». Τα άρθρα για τις σφαγές και την αντίσταση συνέστησαν φυλλάδια που κυκλοφόρησαν από το Αρμενικό Επαναστατικό Κίνημα (ARF). Ένα από αυτά τα φυλλάδια αυτά (με τίτλο «Sason and Mus Combats» είναι γραμμένο σε μηδενιστική και ρητορική λυρική γλώσσα. Εκτός από αυτά, το «Hamayankh» ασκούσε, επίσης, κριτική στην αυταρχική και συγκεντρωτική δομή των αρμενικών επαναστατικών κινήματων.

Το «Hamayankh» εκτιμήθηκε και μεταξύ των Αρμενίων μεταναστών στη Δύση και τα Βαλκάνια (Max Nettlau). Ο Stoianoff το δίνει στους Αρμένιους επαναστάτες που προέρχονταν από τα Βαλκάνια, το Νότιο Καύκασο και την Τουρκία.

Δεν υπάρχουν άρθρα υπογραμμένα από τον Atabekian στο «Hamayankh». Είναι πιθανό να έγραψε με ψευδώνυμο, μετά τις νομικές διώξεις και την εξορία που του επιβλήθηκε στο Παρίσι. Ο Anahide Ter Minassian εξηγεί την απουσία του ονόματος του Atabekian ως πιθανή προφύλαξη για τις συνεχείς διώξεις κατά των αναρχικών.

Η περιοχή Reshd του Ιράν ήταν μια άλλη περιοχή απ' όπου κυκλοφόρησε το «Hamayankh». Ο Minassian ισχυρίζεται ότι η έκδοση του «Hamayankh» ήταν αποκλειστικά έργο του Atabekian. Ο τίτλος του εν λόγω περιοδικού αντικατοπτρίζει τις αναρχικές απόψεις του εκδότη του. Η ημερομηνία κυκλοφορίας του (1880) είναι πάρα πολύ νωρίς» (Tuncay - Zürcher, 199). Ο Karekin Levonyan γράφει, επίσης, ότι η πρώτη έκδοση του Ιράν του «Hamayankh» κυκλοφόρησε το 1880 και ο εκδότης ήταν ο Atabekian (Armenian Press, 1794-1934). Η ημερομηνία 1880 είναι προβληματική στο πλαίσιο της βιογραφίας του Atabekian. Ο Atabekian γεννήθηκε στην Σούσα της Υπερκαυκασίας το 1868. Έζησε εκεί έως ότου αποφοίτησε από το λύκειο. Το γεγονός που αναφέρεται σε πολλές πηγές είναι η συμμετοχή του σε αναρχοκομμουνιστικό κίνημα το 1890, ενώ το ταξίδι του στο Ιράν τοποθετείται μετά το 1896. Αυτό θέτει το 1880 ως χρόνο κυκλοφορίας του «Hamayankh» πολύ νωρίς. Εάν οι άλλες πληροφορίες γι' αυτόν, στις δύο πηγές βρίσκονται σε ομοφωνία (εκτός από την ημερομηνία), φαίνεται πιθανόν ότι η ημερομηνία 1880 να είναι λανθασμένη.

Η ΑΡΜΕΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΚΟΙ

«Δεν μπορείς να φανταστείς πώς ένας εξαιρετος σύντροφός μου, που συνάντησα εδώ και μοιραστήκαμε μια βαθιά φιλία, μου δίνει μεγάλη ηρεμία. Είναι μετανάστης από την Κωνσταντινούπολη, ο οποίος συνεχώς διακινδυνεύει όχι μόνο την ελευθερία του, αλλά και τη ζωή του, όντας ένας από εκείνους τους παρεξηγημένους αντάρτες. Παρά το γεγονός ότι είναι ελευθεριακός, πεπεισμένος για τις σκέψεις μας, δραστηριοποιείται στην Αρμενική Επαναστατική Ομοσπονδία, λόγω των αδυναμιών των ελευθεριακών στην Ανατολή. Δεν θέλει να περνά το χρόνο του εδώ μάταια. Είναι τσαγκάρης και εργάζεται από τις 4 το πρωί έως τις 9 το βράδυ για πολύ λίγα χρήματα. Δεν θέλει να μείνει εδώ για καιρό, λόγω του ότι είναι αποφασισμένη

προσωπικότητα. Η αυτοθυσία του στον αγώνα είναι αξιοθαύμαστη. Εργάζεται στις χειρότερες συνθήκες, προκειμένου να συγκεντρώσει λίγα ψιλά». (Από επιστολή του Atabekian προς τον κ. Jacques Gross, από τη Σόφια, 16-28 Νοέμβρη 1896. IISG Άμστερνταμ).

Η Αρμενική Επαναστατική Ομοσπονδία ιδρύθηκε στην Τιφλίδα το 1890. Στην αρχή, η οργάνωση αυτή αποτελείτο από αναρχικούς, σοσιαλιστές και εθνικιστές. Λέγεται ότι ο Khristaphor Mikaelyan, ένας από τους ιδρυτές της, ήταν κάποτε υποστηρικτής του Μπακούνιν και ήταν πάντοτε υπέρμαχος της άμεσης δράσης και της αυτοδιοίκησης (Minassian). Ο Mikaelyan ήταν φυσιογνωμία ελευθερίας στην αρμενική λογοτεχνία, για τη μαχητικότητά του και την αυτοπεποίθησή του στα δοκίμιά του. Όπως ο Atabekian και άλλοι ελευθεριακοί από την Κωνσταντινούπολη, είχε και αυτός ζήσει στη Βουλγαρία. Πέθανε στη Βουλγαρία, ενώ δοκίμαζε μια βόμβα που προοριζόταν για τη δολοφονία του σουλτάνου Abdulhamid II Yildiz (Avetis Aharonian, η Fedayees).

Η Βιβλιοθήκη «Droshak» («Σημαία») της Ομοσπονδίας είχε μια πλούσια συλλογή. Το «Πνεύμα της Εξέγερσης» και το «Έκκληση προς τους Νέους» κυκλοφόρησαν από την «Droshak». Η προπαγάνδα της Ομοσπονδίας απευθυνόταν προς τον μουσουλμανικό πληθυσμό και οι μαχητικές της δραστηριότητες ενάντια στην οθωμανική κυβέρνηση επηρέασαν τους διανοούμενους που ξεκίνησαν την δεύτερη κίνηση των Νεότουρκων. Πενήντα ένοπλοι μαχητές της Ομοσπονδίας βάδισαν προς το κέντρο της κυβέρνησης το 1894 για να διαμαρτυρηθούν για τις σφαγές σε βάρος του αρμενικού πληθυσμού. Αργότερα, επιτέθηκαν στην Οθωμανική Τράπεζα. Οι ένοπλες συγκρούσεις, οι βομβαρδισμοί και οι ομηρείες διήρκεσαν μία ολόκληρη ημέρα. Οι εκδηλώσεις αυτές έφεραν στο παγκόσμιο επίκεντρο το αρμενικό ζήτημα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και προξένησαν μεγάλο ενθουσιασμό στην Κωνσταντινούπολη. Το ύφος και η μέθοδος των δράσεων αυτών εμφανίστηκαν πρώτη φορά στην Κωνσταντινούπολη και οδήγησαν τους Νεότουρκους στη χρήση νέων μεθόδων προπαγάνδας, που μέχρι τώρα προσπαθούσαν να οργανωθούν μέσω μυστικών συναντήσεων. Έτσι οι Νεότουρκοι απέκτησαν δικό τους τυπογραφείο στον Γαλατά και διένειμαν μια προκήρυξη που γράφτηκε από τον Abdullah Cevdet σε χιλιάδες αντίτυπα.

Οι δράσεις του ARF και οι σφαγές του 1894-1895 επηρέασαν βαθιά τη σκέψη των Οθωμανών διανοουμένων. Με μια διακήρυξή τους, οι Νεότουρκοί κάλεσαν τους λαούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε κοινό πόλεμο κατά του δεσποτικού καθεστώτος (Yuriy Asatovic Petrosyan, JonTurkler, Κωνσταντινούπολη 1974). Εν τω μεταξύ, μια αναρχική ομάδα από δεκατέσσερα άτομα που προέρχονταν από διαφορετικές χώρες της Ευρώπης και από το ARF συγκροτήθηκε στην Κωνσταντινούπολη (Sukru Hanioglu, Αμπντουλάχ Cevdet). Οι Αρμένιοι ελευθεριακοί που δραστηριοποιούνταν στο ARF το 1896 απέστειλαν μια δήλωση στη Σοσιαλιστική Διεθνή στο Λονδίνο. «Ο Atabekian απέστειλε μια δήλωση με τίτλο "Aux Socialistes revolutionnaires et libertaires" ("Προς τους Επαναστάτες και Ελευθεριακούς Σοσιαλιστές") υπογραμμένη με το όνομα Libertaires Armeniens, στο διεθνές συνέδριο του Λονδίνου (18 Ιουλίου 1896). Μετέφρασα τη δήλωση αυτή για την «Der Sosalisf» (26 Σεπτεμβρίου 1896)». (M. Nettleau, Anarchisten und Syndikalisten Band V, 482).

Ο Minassian σημειώνει ότι οι Αρμένιοι ελευθεριακοί συμπεριέλαβαν στη δήλωσή τους το επιχείρημα ότι οι ευρωπαϊκές χώρες συμμετείχαν στο εγκλήματα του Σουλτάνου Χαμίτ και αυτοί (οι ελευθεριακοί) ανήγγειλαν «την αυγή της κοινωνικής επανάστασης» στην Ανατολή.

ΜΟΣΧΑ 1917 ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΙΟΤΡ ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ

Αφού εργάστηκε ως γιατρός για πολλά χρόνια στο Ιράν, ο Atabekian εγκαταστάθηκε στη Μόσχα το 1917. Υπάρχουν λίγα στοιχεία που αφορούν τη θητεία του στο Ιράν. Λέγεται ότι εκεί συνάντησε τον Ιρανοαρμένιο κομμουνιστή Ardeshir Avanessian, και ότι ο δεύτερος εργάστηκε στο φαρμακείο του Atabekian για μεγάλο χρονικό διάστημα (Σοσιαλιστικά και Κομμουνιστικά Κόμματα, Οργανώσεις και Ομάδες 1917-1991).

Στη Μόσχα, ο Atabekian συμμετείχε στις συζητήσεις για την Οκτωβριανή Επανάσταση στην εφημερίδα «Αναρχία» (εφημερίδα της Αναρχικής Ομοσπονδίας). Δημοσίευσε τριάντα άρθρα στα οποία εξέφραζε τις μεγάλες του ελπίδες για τη μετατροπή της Οκτωβριανής Επανάστασης σε αναρχική επανάσταση και μετά την κριτική του για την κατοχή της κυβέρνησης από τους Μπολσεβίκους. Τον Νοέμβριο του 1917, όταν οι Μπολσεβίκοι αναρριχήθηκαν στην κυβέρνηση, ο Κροπότκιν είπε, για πρώτη φορά στον κλειστό του φίλο Atabekian, είπε ότι «αυτό θα καταστρέψει την επανάσταση».

Ο Atabekian με τον Γ. Sandomirsku ίδρυσαν ένα τυπογραφείο το 1918 που οργανώθηκε ως συνεταιρισμός. Από εδώ κυκλοφόρησε το πρώτο αναρχο-συνεταιριστικό περιοδικό της Μόσχας «Ροσίν». Η στοιχειοθεσία έγινε από τον ίδιο τον Atabekian. Το περιοδικό δημοσίευε, κυρίως, τις αναμνήσεις και τις επιστολές του Κροπότκιν, που ήταν στενός φίλος του Atabekian, ο οποίος ήταν θαυμαστής του πρώτου. Από το περιοδικό κυκλοφόρησαν 11 τεύχη και στα 5 από αυτά δημοσιεύτηκαν άρθρα του Atabekian για το Ιράν και τη Μέση Ανατολή.

Τον Ιανουάριο του 1921, ο Κροπότκιν ο οποίος βρισκόταν κατάκοιτος στο σπίτι του στο Dimitron, είχε μαζί του τον Atabekian ως γιατρό και σύντροφό του, ο οποίος δεν τον άφησε μόνο μέχρι την τελευταία του πνοή. Με ολοένα επιδεινούμενη την υγεία του, ο Κροπότκιν πέθανε στις 13 Απριλίου 1921. Η επίσημη νεκρώσιμη τελετή των Μπολσεβίκων απορρίφθηκε από την οικογένειά του και έτσι η κηδεία του οργανώθηκε από μια αναρχική επιτροπή συμπεριλαμβανομένου και του Atabekian. Η κηδεία του Κροπότκιν μετατράπηκε στη μεγαλύτερη και τελευταία διαδήλωση αναρχικών στη Ρωσία.

Ένα μήνα μετά το θάνατο του Κροπότκιν, η μπολσεβίκικη δικτατορία κατέστειλε με το αίμα την εξέγερση των ναυτών της Κροστάνδης. Μια σειρά ενεργειών κατά των αναρχικών ξεκίνησε σε όλη τη Ρωσία. Στα ιδιωτικά σωφρονιστικά ιδρύματα της Cheka (ρωσική μυστική αστυνομία) δεκάδες αναρχικοί πυροβολήθηκαν και εκτελέστηκαν. Εκατοντάδες αναρχικοί φυλακίστηκαν ή εξορίστηκαν στην Τσετσενία και το Κιργιζιστάν. Ο Alexander Atabekian πήρε και αυτός το μερίδιό του από την τυραννία των Μπολσεβίκων. Συνελήφθη από την Cheka το 1920 με το τέλος της αντίστασης στο Νόμο περί Τύπου. Καταδικάστηκε σε έξι μήνες εγκλεισμό σε ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης. Το 1921, όταν συνελήφθη και πάλι, καταδικάστηκε σε εξορία στον Καύκασο. Με την παρέμβαση της οικογένειάς του Κροπότκιν, η ποινή μειώθηκε (*Repression de l'anarchic en Russie sovietiste*, Editions de la «Librairie Sociale», Παρίσι).

Τι συνέβη, όμως, μετά στον Atabekian; Αυτό είναι μεγάλο αίνιγμα. Οι πηγές στο Διεθνές Ινστιτούτο Κοινωνικής Ιστορίας του Άμστερνταμ υποστηρίζουν ότι πέθανε σε σοβιετικό στρατόπεδο συγκέντρωσης το 1940, ενώ η A. Burkov (από το Yerevan) υποστηρίζει ότι πέθανε στη Μόσχα. Ρωσικές πηγές παραθέτουν ως ημερομηνία θανάτου του την 5^η Δεκέμβρη 1933. Γαλλικές πηγές ισχυρίζονται ότι χάθηκε στην εξορία. Μια άλλη πηγή, ο συγγραφέας του «Αναρχικοί στη Ρωσική Επανάσταση» Paul Avrich, ισχυρίζεται ότι ο Atabekian, όπως και άλλοι Ρώσοι αναρχικοί, χάθηκε.

Είναι άγνωστο αν οι Έλληνες, οι Αρμένιοι και οι Εβραίοι «σε αυτή τη γεωγραφία», όπως ο Atabekian καταλαμβάνουν εκτενή βιβλιογραφία. Εκτός από το γεγονός ότι μεγάλο μέρος αυτής της συλλογής παραμένει σε διάφορες χώρες, τα ελάχιστα και σπάνια κομμάτια της που βρίσκονται στην Τουρκία εξακολουθούν να παραμένουν διάσπαρτα και αταξινόμητα.

Όλα αυτά τα στοιχεία πρέπει να απελευθερωθούν και να γίνουν αντικείμενο πολιτικής συζήτησης από εδώ και στο εξής. Στα επόμενα τεύχη θα δημοσιεύσουμε και άλλα δοκίμια και άρθρα για και από τον Atabekian. (σ.τ.μ.: ωστόσο, δεν έχω δει τίποτε έως τώρα).

*** Το άρθρο αυτό γράφτηκε αρχικά στην τουρκική γλώσσα για τη δέμηνη αναρχική εφημερίδα «Ozgur Hayat» και μεταφράστηκε στα αγγλικά από τον Deniz Keskin. Δημοσιεύτηκε στο τεύχος 25 (Ιούλιος 2006) του περιοδικού «Abolishing the Borders from Below», αναρχική επιθεώρηση από την Ανατολική Ευρώπη καθώς και στο <http://www.anarkismo.net/article/3771> Ελληνική μετάφραση Αύγουστος 2010.**